

Хмельницький національний університет
Кафедра слов'янської філології

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ДИДАКТИКА**

Випуск п'ятнадцятий

Хмельницький 2024

Хмельницький національний університет

Кафедра слов'янської філології

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск п'ятнадцятий

Хмельницький

2024

УДК 811.161.2'42:82:81

С 47

Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Хмельницький, 2024. Випуск 15. 399 с.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри слов'янської філології (протокол № 8 від 19 березня 2024 року)

Редакційна колегія:

Подлевська Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету (голова редколегії);

Торчинська Н. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету, (відповідальна за випуск);

Мороз Т. О., доктор філософії в галузі знань «Гуманітарні науки», викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету;

Ніколаєнко Л. І., кандидат філологічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу слов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України;

Осіпчук Г. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Совтис Н. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету;

Станіславова Л. Л., кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету;

Торчинський М. М., доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету.

© Автори статей, 2024

© Хмельницький національний університет, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП. Міжкультурна комунікація і взаємодія в сучасному освітньому просторі	7
АБРАМОВИЧ Неля. Дослідження лінгвістичного аспекту художніх творів у процесі навчання української літератури: експериментальна методика та аналіз	11
АНТОНІК Тетяна. Групи соматичної лексики у творчості Віслави Шимборської	18
БАЛИЦЬКА Регіна. Сертифікат із польської мови на рівень С1: можливості та перспективи	25
БЕНЬ Олена. Виховання дружніх стосунків між дітьми дошкільного віку у процесі спілкування	30
ВОДЯНИЦЬКА Діана. Вияви конотації повнозначних слів у текстах української газетної періодики довоєнного періоду в Україні	36
ВОЙТАЛЮК Світлана. Лінгводидактичні підходи у формуванні правописної компетентності майбутніх учителів польської мови	52
ГАЛГАН Катерина. Класифікації перекладацьких трансформацій у сучасній лінгвістиці	58
ГОРБАЧ Марина. Зміст поняття <i>людина</i> в польській афористиці XVIII–XX ст.	66
ГРИГОРЕНКО Марія. Світ очима дитини в оповіданні «Янко-музикант» Генрика Сенкевича	75
ГУМЕНЮК Яніна. Типологія підмета в польській та українській мовах (на матеріалі повісті Генрика Сенкевича « <i>Za chlebem</i> »)	83
ДАВИДЧЕНКО Інна. Лінгвокультурологічний аспект перекладацького коментування художніх та наукових текстів	91
ДОБРОВОЛЬСЬКА Лариса. Типи онімів і методи їх перекладу польською та українською мовами (на прикладі роману Френсіс Бернет «Маленька принцеса»)	98

ДЬЯЧЕНКО Ольга. Гендерні стереотипи в сучасних ЗМІ і вплив війни на гендерні ролі в українському суспільстві та медіа	107
ДЯЧОК Анастасія. Мовні засоби актуалізації емоції <i>страх</i> у романі Марії Матіос «Щоденник страченої»	114
ЗЕЙДА Іванна. Теоретичні особливості вивчення авторських новотворів у сучасній військовій поезії	122
КИСЕЛИЦЯ Вікторія, ТОРЧИНСЬКИЙ Михайло, ТОРЧИНСЬКА Наталія. Власні назви галактик: структура, словотвір, мотивація	130
КОВАЛЬ Марина. Роль соціокультурної компетентності під час вивчення польської мови	145
КОЛЕСНИКОВА Юлія. Формування загальнокультурної компетентності засобами інтегрованого навчання: виклики, можливості, перспективи	150
КОМАРИЦЬКА Ольга. Станіслав Дубіш як видатний представник сучасного польського мовознавства	157
КОРОБЕНКО Тетяна. Мовна гра у віршах для дітей Юліана Тувіма	163
КРАВЕЦЬ Руслан. Міжкультурна комунікація у контексті іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти	170
КРАМАР Володимир. Сучасне перекладознавство: від лінгвістичних корпусів до прагматичних стратегій	179
КУЧЕРЕНКО Ірина. Дискурс як процес взаємодії учасників комунікації	186
ЛЬВОВА Анетта. Teatralna strona twórczości A. Fredry	192
МАЗУР Тетяна. Прислів'я із компонентами багатий / бідний, багатство / бідність (на матеріалі польської та української мов)	201
МАЛИК Валентина. Іншомовна комунікативна культура як запорука взаємодії культур у світовому просторі	213

МОСІЙЧУК Валентина. Лінгвістична природа питальних речень в українській та польській мовах	218
НИКИПОРЕЦЬ Світлана. Contemporary lexical innovations in the colloquial registers of English and Ukrainian among adolescents: a comparative study	225
НІКОЛАЙЧУК Ірина. Соціокультурний аспект перекладу іноземної літератури	234
ОСПЧУК Галина. Вербалізація концепту ‘тварина’ (на матеріалі сучасних літературних українських і польських казок)	243
ПАНЧУК Іванна. Концепт ‘щастя’ в мовній картині світу поляків	252
ПИНДИК Лілія. Феномен толерантності польських гуралів на Буковині.	256
ПОЛЩУК Анастасія. Тематика та філософське спрямування фрашок Яна Кохановського	262
САВЧУК Оксана. Сучасна політична риторика як об’єкт лінгвістичних досліджень	270
СКОЧЕЛЯС Катерина. Особливості поетичного світу польської поетеси Галини Посвятовської	278
СТАНІСЛАВОВА Людмила. Мовна картина світу як категорія перекладознавства	283
СТАНІШЕВСЬКА Олена. Дієслівні пароніми української та польської мов як фальшиві друзі перекладача	292
СТЕЛЬМАХ Катерина. Омонімія в сучасній польськомовній рекламі	300
СТЕЦЮК Вікторія, МІНІЧ Лариса. Воєнна лексика в парадигмі лінгвістичних досліджень	307
СТРЕМБЬЦЬКА Лариса. «Nie bądź czarną owcą», або Особливості перекладу польських фразеологізмів із зоолексемами	315
ТЕРПАК Олена. Групи фразеологізмів із найменуваннями птахів у польській та українській мовах	322

ТКАЧЕНКО Ольга. Структурні типи фразеологічних омонімів польської та української мов	330
УСАТИЙ Андрій, ВОЙДИЛО Олександр. Модель літературного розвитку в сучасних закладах освіти	336
ФІДКЕВИЧ Олена. Розпізнавання національних стереотипів та упереджень у процесі вивчення оповідання А. Конан Дойла «Пістрява стрічка»	345
ФІЛІНЮК Валентина. Використання міжмовних зв'язків у викладанні професійно орієнтованого освітнього компонента «Вступ до мовознавства»	349
ЧЕРЕДНИК Людмила. Мовні засоби маніпуляції у рекламному тексті	357
ЧЕРЕВЧЕНКО Олександр. Актуалізація коцепту 'острів' у постмодерністському романі Вільяма Голдінга «Володар мух»	367
ЧОРНОУС Оксана. Міжкультурна комунікація в професійній діяльності працівників правоохоронних органів	378
ЮЩИШИНА Оксана. Лексико-семантична класифікація антропонімів (на матеріалі сучасних прізвищ міста Красилів Хмельницької області)	384

Вікторія КИСЕЛИЦЯ,

магістрантка 1 курсу ОПП «Філологія. Українська мова та література»;

Михайло ТОРЧИНСЬКИЙ,

доктор філологічних наук, професор кафедри української філології;

Наталія ТОРЧИНСЬКА,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології,
Хмельницький національний університет*

ВЛАСНІ НАЗВИ ГАЛАКТИК: СТРУКТУРА, СЛОВОТВІР, МОТИВАЦІЯ

У статті схарактеризовані 211 власних назв галактик і туманностей. Серед них переважають складені конструкції, утворені синтаксичним способом. Як твірні основи функціонують астрономічні терміни, прикметники, числівники, найменування сузір'їв і прізвища. Найвищу продуктивність мають відапелятивні-відонімні конструкції. Домінує комбінована мотивація із сутнісним, квалітативним або диференційним компонентами

Ключові слова: *власна назва галактики, мотивація, семантика твірної основи, спосіб творення, структура.*

The article describes 211 proper names of galaxies and nebulae. Among them, composite constructions formed by a syntactic method predominate. Astronomical terms, adjectives, numerals, names of constellations and surnames function as creative bases. The appellative-identical constructions have the highest productivity. Combined motivation with essential, qualitative or differential components dominates

Key words: *proper name of the galaxy, motivation, semantics of the creative basis, method of creation, structure.*

Космічні об'єкти, насамперед зорі, сузір'я, комети, планети та їхні супутники, здавна привертали увагу людей, що знайшло своє відбиття і в найменуваннях, оскільки космоніми є одними з найбільш давніх пропріальних одиниць. Безумовно, через це космонімія значною мірою ґрунтується на міфологічних уявленнях

про світ, зокрема на античній міфології. Звичайно, пізніше такі традиції іменування небесних тіл змінилися, особливо з розвитком техніки, що дозволило ввести у сферу дослідження більш дрібні об'єкти, зокрема так звані космопоніми, тобто найменування рівнин, гір, кратерів тощо на інших планетах, а згодом – і на їхніх супутниках. Виявлено було і значну кількість дрібних астероїдів, які теж отримали власні назви. Однак загалом кількість найменувань космічних об'єктів, порівняно з іншими онімними полями, найменша: їх зафіксовано лише близько 40 000 [10, с. 129], тоді як інших може бути й сотні мільйонів.

Історія вивчення космонімії в українському мовознавстві досить нетривала. Передусім це книга Ю. О. Карпенка «Назви зоряного неба» і подібний до неї українськомовний відповідник [3], де аналізується етимологія (паралельно із семантикою твірних основ і мотивацією) найменувань разом з історичними відомостями про денотат і його назву (а переважно – різні варіанти пропріативів). Серед таких об'єктів – сузір'я та їхні частини, зірки, планети і їхні супутники, астероїди, комети, метеори і частини поверхні Місяця.

Переважно на етимологічних та функціональних особливостях власних назв сузір'їв зосереджує свою увагу І. Процик у «Словнику власних астрономічних назв української мови» [4], причому таке спрямування її дослідження зумовлене намаганням з'ясувати етнокультурні особливості найменувань космічних тіл, які, як виявилось, насамперед властиві констелонімам.

Комплексна характеристика двох різновидів космонімів, тобто аналіз їх за денотатно-характеристичними, етимолого-словотвірними та функціональними ознаками, виконана у трьох статтях М. Торчинського, присвячених опису власних назв сузір'їв [8], планет [12] і їхніх супутників [7].

Практично немає описів найменувань галактик, кваліфікованих нами як **галактиконіми**, тобто «власні назви таких

космічних систем, як галактики і туманності: *туманність Андромеди, Молочний Шлях*» [10, с. 171].

Слід врахувати застереження Ю. Карпенка, який писав, що термін «туманність» «помилково об'єднав два типи цілком різних об'єктів – скупчення пилу і газів у складі нашої Галактики та зоряні системи за межами Галактики, – їх продовжували іменувати туманностями, розрізняючи лише за означенням: галактичні туманності, надгалактичні туманності. Їх і позначають в астрономії однаково» [3, с. 89–90].

Загалом же в «Астрономічному енциклопедичному словнику» термін «Галактика» кваліфікується як «велетенська зоряна система, яка складається приблизно із 200 млрд. зір, до яких належить і Сонце. (Коли йдеться про нашу Галактику, то слово пишуть з великої літери, щоб уникнути плутанини з іншими галактиками)» [1, с. 80]. Як бачимо, потрібно розрізняти два значення цього слова: «[< грец. *galaktikos* – молочний] – 1) *астр.* космічна система (*Чумацький Шлях*), до якої входить понад 100 млрд. зірок, а також Сонце з усіма планетами; 2) з *малої літери* зоряна система із зоряних скупчень, пилових і газових туманностей, розсіяного газу й пилу» [6, с. 148].

Зазначимо, що комплексних характеристик галактиконімів у вітчизняному мовознавстві немає, натомість наявні ґрунтовні описи нашої Галактики, тобто Чумацького Шляху. Найбільш детально це зробив Ю. Карпенко, який, по-перше, навів низку варіантів цієї пропріальної одиниці, пов'язаних, наприклад, зі словами **дорога** (*Божя, Єрусалимська, Зоряна, Ісусова, Мойсеева, Римська, Свята, Циганська, Чумацька Дорога; Дорога духів; Дорога у вирій*), **ріка** (*Змійна, Небесна, Срібна ріка; Ріка; Ріка Неба; Ріка великої безодні*), **стежка** (*Стежка Арімана, духів*), **шлях** (*Гусячий, Журавлиний, Зимовий, Зоряний, Молочний, Попільний, Пташиний, Сніговий, Солом'яний, Чумацький Шлях; Царський шлях неба; Шлях бога, Одіна, пілігрима; Шляхи війська*) та іншими (*Великий стовп, Довга стрічка, Ейдан, Золотий шнур, Кістяк світу, Лижний слід, Молочне коло, Небесна цілина*,

Небесний канат, Небесний пояс, Небесний шов, Опора неба, Русло Гангу, Срібна вулиця) [3, с. 116–124], більшість із яких подані в перекладі; по-друге, навів переконливі етимології найменувань («Греки найчастіше називали Молочний Шлях *Gála* – Молоко або *Kúkloç galaktikóz* – Молочне коло, адже білуватий Молочний Шлях об'єктивно допускав за своїм кольором асоціацію з молоком, тобто схожий на розлите молоко» [3, с. 117]; «Назва Чумацький Шлях виникла, очевидно, за часів, коли у XV – першій половині XIX ст. у Причорномор'я (і найчастіше в Крим) їздили за сіллю возами торговці-чумаки. Тому назву Чумацький Шлях іноді тлумачать, подібно до Солом'яного шляху, як таку, що характеризує субстанцію шляху: посипаний сіллю. Але народні перекази і розташування Молочного Шляху свідчать, що перед нами типова орієнтаційна назва. Чумаки їздили в Крим улітку та взимку (весною і восени дороги розмокали), скеровуючись на південний схід. І саме літніми та зимовими вечорами Молочний Шлях тягнеться з північного заходу на південний схід» [3, с. 120]); третє, показав шлях трансформації астрономічного терміна у власну назву («Говорячи про назви Молочного Шляху, ми зовсім не вживали лексеми Галактика. І це не випадково. Назву Галактика взято з грецького позначення Молочного Шляху (Молочне коло), і протягом віків астрономи користувались нею як синонімом до найменування Молочний Шлях. Але в 1784 – 1785 рр. англійський астроном В. Гершель провів складні підрахунки зір на різних ділянках неба і встановив, що Молочний Шлях – це лише видима проекція на небесній сфері величезної дископодібної зоряної системи, до якої входять і наше Сонце, і всі доступні людському оку зорі. Ось ця зоряна система і стала іменуватись Галактикою. Нині назви Галактика та Молочний Шлях уживаються вже з різними значеннями, означаючи зоряну систему та її видиме з Землі відображення на нічному небі» [3, с. 124]).

В інших виданнях інформація про Чумацький Шлях не має значних відмінностей. Наприклад, І. Процик теж подає варіанти назви («**ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ**, -ого -у, ч. (*Молочний Шлях*,

Молочна Дорога, Небесна Дорога, Журавлина Дорога, Божя Дорога, Богів Шлях, Дорога до Києва, Сметанник, Земляна Дорога, Зоряна Дорога, Третє Небо, Пташиний Шлях, Перунова Дорога, Дорога до Єрусалиму, Галактика) – (гр. Γαλαξίας (ο), англ. Galaxy, the Milky Way, нім. die Milchstraße, пол. Droga Mleczna, рос. Млечный Путь)» [4, с.334], інформує про особливості об'єкта («Велетенська зоряна система, що складається зі скупчення близько 300 млрд. дуже віддалених, невидимих неозброєним оком зір і міжзоряної матерії, пилових та газових туманностей, розсіяного газу та пилу. Має вигляд світлої туманної смуги, що оперізує небесну сферу і поділяє зоряне небо на дві половини. Унаслідок світіння зір галактики на нічному небі спостерігається широка яскрава сріблясто-біла світлова смуга – Чумацький Шлях, яку найліпше видно у безмісячну ніч» [4, с. 334]), етимологізує оніми *Молочний Шлях* («У всіх народів це скупчення зір викликало стійку асоціацію з дорогою, шляхом. Найчастіше назва-іменник має означення-уточнення – молочна (такий епітет є у номінаціях більшості європейських мов). В українській мові теж зафіксовано варіанти з таким означенням – Молочний Шлях, Молочна Дорога. Це, мабуть, пов'язано з тим, що туман у народі найчастіше порівнювали з молоком (молочний – матово-білий, непрозорий). Стійке порівняння виникло на підставі асоціації за подібністю – туман густий як молоко» [4, с. 334]) та *Чумацький Шлях* («Серед європейських народів тільки українці мають своєрідний епітет до слова шлях – Чумацький, у якому закладена національно-культурна специфіка... Галактику українці йменують по-різному, однак найуживанішою залишається назва Чумацький Шлях. Це скупчення зір у недалекому минулому було дороговказом для чумаків, які їздили у Крим по сіль. Чумаки вирушали до Криму влітку та взимку (навесні та восени дороги були непридатні для пересування). У своїх подорожах вони орієнтувалися на південь або на південний схід. Саме у зимові вечори Чумацький Шлях простягався з північного заходу на південний схід і слугував чудовим дороговказом» [4, с. 335]).

Інформація про інші галактиконіми в науковій літературі майже відсутня.

Таким чином, наявність відомостей про структуру, семантику твірних основ, словотвір і мотивацію констелонімів, сателітонімів та планетонімів, з одного боку, та відсутність їх щодо галактиконімів – з іншого і зумовлюють актуальність теми нашого дослідження, адже появляється можливість зіставити вказані атрибути і зробити висновок про їхні спільні та відмінні риси.

Мета статті – комплексний аналіз власних назв галактик. Мета передбачає вирішення низки завдань, таких як уточнення сутності іменованих об'єктів; опис історії їх вивчення; характеристика структурних, словотвірних, семантичних і мотиваційних особливостей; порівняння отриманих результатів з аналогічними даними, які стосуються інших космічних тіл.

Матеріал дослідження – це перелік найменувань галактик, засвідчених у наведених вище працях [3–4], однак насамперед – в Інтернет-джерелах [2; 5]. Загалом нами зафіксовано 138 таких онімів. Безперечно, насправді галактик набагато більше. «Існує близько 50 галактик Місцевої групи,.. близько 100 000 галактик у нашому місцевому надскупченні, а загальна кількість у всьому видимому Всесвіті оцінюється у 100–200 мільярдів галактик» [2]. Проте абсолютна більшість галактик і подібних об'єктів не має власних назв. Передусім із метою їх диференціації використовуються буквено-цифрові конструкції (наприклад, *IC 607*, *M 101*, *NGC 6365* і под.), що становлять так звану астрономічну номенклатуру. Не є найменуваннями й апелјативи, на зразок моделей «числівник + іменник» (*перший квазар*, *перша радіогалактика*), «прикметник + іменник» (ниткоподібна туманність периста туманність), «апелјатив + констелонім» (*Туманність в сузір'ї Змії*, *Туманність навколо Плеяди*) тощо (*Карликова галактика в Стрільці*, *Планетарна туманність в сузір'ї Ліри*), які лише зовнішньо мають ознаки власної назви.

Зазначимо, що трапляються найменування-омоніми – однакові назви різних астрономічних об'єктів, найчастіше –

галактики (карликової галактики) й туманності (зоряного скупчення), наприклад, *Кіля* (карликова галактика й туманність), *Метелик* (галактика й туманність).

Ми не рахували як окремі варіанти повні й усічені (без астрономічного терміна) форми пропріальних одиниць. на зразок: *галактика Сомбреро* і *Сомбреро*; *Пелікан* і *туманність Пелікан*, оскільки термінопозначення зазвичай відіграло допоміжну роль, а більш вагоме значення мав саме ускладнювальний компонент, а взяли до уваги інший критерій: залежно від того, у формі називного чи родового відмінка вживається найменування, вживається повна (у першому випадку: *Карлик Кіля*, *туманність Габбла*) чи стягнена (у другому випадку: *Лебідь А*, *Щука*) конструкція.

Натомість числові або буквені диференціатори, за допомогою яких розрізнялися однакові найменування, ми враховували, адже вони якраз їх і розмежовували, причому таких онімів зафіксовано досить багато. Наприклад, назви галактик *Андромеда* доповнюється числівником від одного до *двадцяти двох* (*Андромеда I*, *Андромеда XXIV*), а *Діва* – від одного до *трьох* (*Діва I*, *Діва III*). Аналогічно назви галактик *Жирафа* відрізняються буквеним компонентом (*Жирафа А*, *Жирафа Б*), як і галактиконім *Карлик Лев Т* (на відміну від *Лев І*).

Зазвичай галактики й туманності мають не більше ніж два варіанти найменування, проте галактика *Чумацький Шлях*, до якої належить і Сонячна система, відповідно, вона є й найбільш дослідженою) представлена 61 формою, і це як одно- (*Дорога до Києва*, *Перунова дорога*), так і різносистемні (*Еридан*, *Шлях Одіна*) алоніми. Таким чином, об'єктом нашого дослідження є 211 основних і варіантних власних назв галактик, туманностей і рідко – їхніх частин, якщо вони номіновані. Коефіцієнт динаміки галактиконімікону – 1,529, тобто фактично кожні два об'єкти мають три найменування (насправді значно менше, адже ми пам'ятаємо про значну кількість інших назв галактики *Чумацький Шлях*).

Традиційно основними складниками характеристики пропріальних одиниць є аналіз структури, способу творення, семантики твірної основи та мотивації (як уже зазначалося, такі атрибути вже з'ясовані в назвах сузір'їв, планет і їхніх супутників, що дозволить порівняти їх з найменуваннями галактик).

Спочатку розглянемо будову власних назв галактик, оскільки саме від неї значною мірою залежать їхній спосіб творення, семантика твірних основ та мотивація. Традиційно розрізняють три структурні типи пропріативів: прості, складні і складені.

«Як **прості** кваліфікуються однослівні однокореневі (одноосновні) власні назви, які можуть бути **безафіксними** (*Хутір, Надія*) і **афіксальними** (*Василенко, Меджибіж*)» [11, с. 229]. Загалом серед онімів цей різновид вважається одним із найбільш продуктивних, проте серед галактиконімів реєструємо лише 27 лексем, що становить 12,8 % від їхньої загальної кількості (*Комета, Метелик*), при цьому всі слова є іменниками – назвами як живих істот (*Орел, Щука*), так і неживих (*Сітка, Циркуль*), зокрема просторових понять (*Дорога, Ріка*).

«До **складних** належать однослівні двокореневі (двоосновні) власні назви (рідше – багатоосновні: *Нововолодимирівка*), компоненти яких поєднуються **за допомогою з'єднувальних голосних** (*Доброводи, Ярослава*) або **без них** (*Китайгород, Котигорошко*). Складні оніми – це **власне композити** (*Кіровоград*) та **афіксальні композити** (*Дніпродзержинськ*), а також **абревіатури** (*ЦСКА*)» [11, с. 234]. Такі найменування трапляються нечасто, а серед власних назв галактик загалом відсутні (можливо, сюди варто було включити пропріатив *Пуголовок*, де простежується дві основи, однак зазвичай при морфемному розборі два корені не виділяють). Натомість трикомпонентний галактиконім *Вольф-Лундмарк-Мелотт*, утворений шляхом злиття прізвищ таких астрономів, як Макс Вольф, Кнут Лундмарк і Філібер Жак Мелотт, якраз і може бути кваліфікований як юкстапозита.

«До **складених** належать дво- і багатослівні власні назви, які насамперед поділяються на **оніми-словосполуки**, **оніми-словосполучення** й **оніми-фрази**» [11, с. 237]. Як і серед більшості груп онімів, складені конструкції домінують серед галактиконімів (183; 86,7 %: *Волопас А, Гусячий шлях*), причому немає словосполук і фраз, а фіксуються лише оніми-словосполучення, які «... кваліфікуються як безприсудкові структури **сурядного** (бібліонім «*Батьки і діти*») чи **підрядного** (ойконім *Стара Синява*) типу, які можуть бути **простими** (двокомпонентними): ойконім *Великі Зозулинці*, бібліонім «*Правда і кривда*», і **складними** (багатокомпонентними): бібліонім «*Сонце, Мороз і Вітер*», гідронім *Північний Льодовитий океан*» [11, с. 237–238].

Більш продуктивні двокомпонентні структури (164; 77,7 %: *Карлик Дракона, Лижний слід*), зокрема моделі «іменник + прикметник» (57; 27 %: *Котяче Око, Молочне коло*), «іменник + іменник» (50; 23,7 %: *Дорога духів, туманність Кіля*), «іменник + числівник» (49; 23,2 %: *Сітка 2, Третє Небо*), «іменник + літера» (8; 3,8 %: *Жирафа А, Секстант В*).

Три- і багатокомпонентні власні назви галактик трапляються рідше (їх зафіксовано 19, що становить 9 % від загальної кількості аналізованих пропріативів: *Велика туманність Лебедя, Червоне зміщення 7*). Немає моделі, яка б відзначалася особливою продуктивністю, однак відзначимо хоча б такі, як «іменник + іменник + числівник» (6; 2,8 %: *Галактика Двінгело I, Галактика Месьє 110*), «прикметник + іменник + іменник» (5; 2,4 % : *Велика туманність Оріона, Царський шлях неба*), «прикметник + прикметник + іменник» (3; 1,4 % : *Мала Магелланова Хмара, Південне Цівочне Колесо*) тощо.

Таким чином, домінантним структурним типом галактиконімів є складені двокомпонентні структури. В інших групах власних назв космічних об'єктів (констелонімів, планетонімів, сателітонімів) рідко трапляються моделі «іменник + числівник» та «іменник + літера».

За способом творення пропріальні одиниці поділяють насамперед на морфологічні та семантичні (лексико-семантичні) деривати.

«**Морфологічний** спосіб творення має такі різновиди: **афіксальний, безафіксний, складання** (часто комбінується з афіксацією, утворюючи *комбінований*, змішаний, підвид), **конверсія**» [10, с. 358].

Незважаючи на високу продуктивність цього словотворення серед пропріативів, зокрема топонімів, до цієї групи ми можемо віднести лише одну назву галактики *Вольф-Лундмарк-Мелотт* (0,5 %), утворену шляхом словоскладання.

«**Лексико-семантичний** спосіб творення онімів включає до свого складу **власне семантизацію, плюралізацію і акцентуацію**, а також **синтаксичний** тип (разом з *універбацією*, або *стягненням*)» [10, с. 373].

Зрозуміло, що це домінантне словотворення галактиконімів, яке представлене насамперед синтаксичним різновидом, яким утворені всі складені форми (184; 87,2 %: *Галактика Гончих Псів I, Небесний пояс*). Прості конструкції виникли шляхом власне семантизації (25; 11,8 %: *Банан, Кільце*) або плюралізації (1; 0,5 %: *Вуса*).

Більш різноплановою є семантична структура таких пропріальних одиниць. «Зважаючи на структуру і зв'язок із твірними словами, пропонується окремо виділяти дві групи простих (одноосновних) пропріативів: **відапелятивні та відонімні**, і три групи складних і складених: **відапелятивні, відонімні та відапелятивно-відонімні** (крім того, в обох групах фіксуються *назви невідомого походження*)» [10, с. 409].

До простих відонімних похідних відносимо чотири галактиконіми (1,9 %): *Андромеда, Геракл* (від назв сузір'їв), *Ескімос* (від етноніма) та *Ерідан* (ім'я річкового бога у грецькій міфології).

Відапелятивні деривати мотивуються насамперед загальними назвами матеріальних об'єктів (10; 4,7 %: *Гантель, Сигара*), рідше

– зоо- (5; 2,4 %: *Метелик, Пелікан*) і флоролексемами (2; 0,9 %: *Банан, Соняшник*) та просторовими поняттями (5; 2,4 %: *Вир, Дорога*).

Із-поміж відонімних складних і складених найменувань галактик і туманностей, яких загалом реєструється п'ять, розрізняємо три відконстелонімні (1,4 %: *Великий Пес, Волосся Вероніки*) і по одному (по 0,5 %) відантропонімному (*Вольф-Лундмарк-Мелотт*) та відтопонімному (*Північна Америка*).

Значно більше фіксуємо відапелятивних структур (65; 30,8 %: *Червоний Зсув Космосу, Чумацький Шлях*). Субстантивні компоненти – це насамперед народнопоетичні відповідники астрономічних термінів (*Журавлина Дорога, Срібна вулиця*) та назви об'єктів, на які подібні небесні тіла (*Відьмина мітла, Цівочне Колесо*). Ад'єктиви характеризують місцерозташування денотата (*Західна вуаль, Морська Зоря*), певну його ознаку, часто образну (*Золотий шнур, Молочний Шлях*) або належність (*Кінська Голова, Котяче Око*).

Комбінованими є 115 найменувань (54,5 %: *Карлик Пегаса, Лев III*), що пов'язано передусім із традицією пов'язувати їх із прізвищами дослідників (*Віллан I – відкрив Бет Віллан; Диск Вульфа – астроном Артур Вульф*) або локалізацією в небі стосовно сузір'їв, біля яких вони розташовані (*Андромеда XV, Карлик Тукана*). Апелятиви – це насамперед астрономічні терміни *галактика* (*Галактика Боде, Галактика Ящірки*), *карликова туманність*, або *карлик* (*Карлик Дракона, Карлик Кита*), *туманність* (*туманність Ліндса, туманність Оріона*), метафори на позначення Чумацького Шляху (*Перунова Дорога, Стежка Арімана*) тощо (*Об'єкт Мейолла, Потік Діви*).

Числівники вказують на порядковий номер небесного тіла (*Волопас 2, Кратер I*) чи його зв'язок з астрономічною номенклатурою (*Маркарян 421, тобто Mrk 421; Мессьє 92, відоме також як M92*). До апелятивних віднесено й буквені позначення (*Лебідь В, Секстант А*).

Отже, у складі галактиконімів як твірні основи функціонують і апелятиви (астрономічні терміни або їхні еквіваленти, прикметники, числівники й буквені диференціатори), й оніми (зокрема констелоніми і антропоніми). Найвищу продуктивність мають відапелятивні-відонімні конструкції.

«Мотиваційна класифікація, ґрунтуючись передусім на тій основній ознаці денотата, яка покладена в основу його власної назви, повинна передбачати поділ онімів на **апотропейні, асоціативні, ідеологічні, квалітативні, локативні, меморіальні, номінальні, патронімічні, посесивні, символічні, ситуативні, сутнісні та темпоральні**, всередині яких можливе додаткове розмежування; значна частина пропріативів, особливо складних і складених, має **комбіновану мотивацію** (найбільш поширеними є **квалітативно-локативні** найменування)» [10, с. 440].

Не всі типи поширені із-поміж власних назв галактик і туманностей. Серед простих структур переважають квалітативні, що вказують на характерні особливості об'єктів, зокрема на їхню подібність до певних предметів, і цих пропріативів 33; 15,6 %: *Веретено, Сигара*), причому такі пропріативи можуть бути і складеними: *Колесо Воза, Північна Америка* (подібні до колеса і контурів цього материка). Аналогічна ситуація і з локативними онімами, що вказують на місцезнаходження денотатів і теж можуть бути простими (*Андромеда, Геракл*) і складеними (*Велика Ведмедиця, Волосся Вероніки*), проте їхня кількість незначна (5; 1,9 %).

Більш продуктивна комбінована мотивація, зокрема та, в основі якої – сутнісний компонент (вказівка на тип іменованого об'єкта), що поєднується з констелонімом (сутнісно-локативна мотивація – 24; 11,8 %: *Галактика Скульптора, Карлик Насоса*, причому можливе ускладнення квалітативним прикметником: *Велика туманність Андромеди* або диференційним числівником: *Галактика Гончих Псів II*), а також антропонімом (сутнісно-меморіальна – 13; 6,2 %: *Галактика Цвіккі, Диск Вульфа*, що теж

може доповнюватися диференційним числівником: *Галактика Месьє 32*).

Серед двокomпонентних найменувань також поширені локативно-диференційні, що складаються з констелоніма і числа (35; 16,6 %: *Андромеда XIII, Діва III*) чи літери (10; 4,7%: *Жирафа А, Лев Т*), та меморіально-диференційні (модель «антропонім + числівник» – 10; 4,7 %: *Маффей I, Холмберг II* – у честь Паоло Маффей та Еріха Бертіла Холмберга).

Із-поміж варіантних назв Чумацького Шляху варто виокремити символічну мотивацію (найбільш продуктивний мотиваційний тип, що пояснюється зверненням уваги на об'єкт багатьма народами світу і намаганням опоетизувати чи міфологізувати процес номінації: 56; 26,5 %: *Божа Дорога, Стежка духів*), яка часто має квалітативно-сутнісний (*Великий Стовп, Зимовий шлях*) або локативно-сутнісний (*Дорога до Києва, Єрусалимська дорога*) підтекст.

Решта найменувань галактик і туманностей мотивована досить різнопланово, а їхня продуктивність невисока; наприклад, *Велика Магелланова Хмара* (квалітативно-сутнісно-меморіальна, у честь відомого мореплавця Фернана Магеллана), *Галактика Двінгело II* (сутнісно-асоціативно-диференційна, пор. радіообсерваторія Двінгело в Нідерландах), *Кратер II* (квалітативно-диференційна), *Південне Цівочне Колесо* (локативно-квалітативна) тощо.

Порівнявши мотивацію галактиконімів і найменувань інших космічних тіл, таких як сузір'я, планети та їхні супутники, можемо констатувати перевагу асоціативно-меморіальних та квалітативних космонімів. Специфічною мотиваційною ознакою перших є велика кількість простих або складених форм із сутнісним і диференційним компонентом.

На відміну від попередніх груп, де фіксувалося чимало простих форм, утворених шляхом власне семантизації, галактиконіми переважно є складеними структурами, які виникли синтаксичним способом.

Серед власних назв галактик трапляється менше міфонімів і більше конструкцій з астрономічними термінами та числовими або буквеними диференціаторами.

У перспективі плануємо визначити структуру, спосіб творення, семантику і мотивацію інших розрядів власних назв космічних об'єктів (насамперед зірок і комет), що дозволить більш достовірно визначити етимолого-словотвірні особливості української космонімії.

Список використаної літератури

1. Астрономічний енциклопедичний словник. За загальною редакцією Климичина І. А. та Корсунь А. О. Львів : Головна астрономічна обсерваторія НАН України. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2003. 548 с.

2. Перелік галактик. URL: <http://surl.li/rqgid> (дата звернення: 17.03.2024).

3. Карпенко Ю. Назви зоряного неба. *Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні*. Львів : Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2016. С. 88–151.

4. Процик І. Словник власних астрономічних назв української мови. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні*. Львів : Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. С. 318–336.

5. Список галактик. URL: <http://surl.li/rqghs> (дата звернення: 17.03.2024).

6. Сучасний словник іншомовних слів. Укладачі Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Київ : Довіра, 2006. 789 с.

7. Торчинський М. М. Власні назви природних супутників планет: денотатно-характеристичні, етимолого-словотвірні та функціональні особливості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13 (81). С. 330–335.

8. Торчинський М. М. Власні назви сузір'їв: словотвір і функціонування в українській мові. *Sborník příspěvků. Univerzita Palackého v Olomouci*. Olomouc, 2023. С. 24–29.

9.Торчинський М. М. Кількісна характеристика найменувань космічних об'єктів. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2019. Вип. 6. С. 127–131.

10.Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.

11.Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2009. 394 с.

12.Торчинський М., Торчинська Н. Денотатно-характеристичні, етимолого-словотвірні та функціональні особливості власних назв планет. *Студії з ономастики та етимології*. 2021–2022. Відп. ред. Шульгач В. П. Київ, 2022. С. 177–190.